

Status and Recognition of Legal Interpreters and Translators Today

(Szófia, EULITA, 2018. március 17.)

Kovács Tímea

E-mail: kovacs.timea@kre.hu

2018. március 17-én került sor az EULITA (European Legal Interpreters and Translators Association) éves szakmai konferenciájára Szófiában, a Bulgarian Association of Interpreters and Translators társszervezésében. Az idei konferencia a „Hatósági tolmácsok és fordítók jelenlegi státusza és elismertsége” témakörére épült. Az előadásokat három – egymást követő – szekcióban tartották meg, minden egyes szekcióban három előadással.

A délelőtti szekciót Mariachiara Russo, a Forliban található Università di Bologna oktatója nyitotta meg *Italy in the forefront of refugee inflow: A pilot training course for humanitarian interpreters* című előadásával. Előadása első részében Mariachiara Russo röviden összefoglalta az olaszországi menekülthelyzetet. Az UNCHR (Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztossága) által gyűjtött adatok alapján elmondta, hogy 2018. március 1-jéig 5 258 menekült érkezett a tengeren keresztül Olaszországba. A tavalyi évben (2017) összesen 119 369 menekültet regisztráltak, közülük 2 873 fő eltűnt vagy elhalálozott. Az elmúlt négy év adatai alapján 2016-ban volt legmagasabb a menekültkérők aránya, összesen 181 436 fő.

A 2016 óta tapasztalt csökkenés oka nem a menekültek csökkenő száma, hanem a 2016 júliusában – az olasz és líbiai hatóságok között – létrejött megállapodás, amelynek következtében a líbiai partiőrséget a menekülők feltartóztatására és Líbiába való visszafordítására alkalmas felszereléssel látták el, így líbiai menekülttáborokba való visszatérésre kényszerítik a menekülteket. Az idei évben – 2018. január 31-i adatok alapján – a legnagyobb számban Nigériából (15,6%) érkeztek menekültek, őket követik a Guineából (8,4%) és az Elefántcsontpartról (8,4%) érkezők. 2017-ben 124 871 menekültkérelem érkezett az olasz hatóságokhoz – ebből 50%-ot elutasítottak, 24% számára biztosították a humanitárius védelmet, illetve 9–9%-ban menekült státuszt vagy helyettesítő védelmet.

A menekültstátusz elnyeréséhez a menekülteknek írásbeli kérelmet kell benyújtani, amit úgynevezett nemzetközi védelmet biztosító helyi hatóságoknál elvégzett szóbeli meghallgatás követ. A folyamat állandó fordítási és tolmácsolási munkát igényel. A fordítási és tolmácsolási munka ellátására a fordítóirodáknak pályázniuk kell. Sajnálatos módon azonban az irodák nem tudják feltétlenül biztosítani a megfelelő színvonalú fordítási és tolmácsolási munka elvégzését.

Az előadás során elhangzott, hogy a pályázatokon nyertes fordító- és tolmácsirodák 27,5 euró óradíjat számolnak el tolmácsolási díjként, amiből a tolmácsoknak 9 eurós óradíjat fizetnek. A nyelvi közvetítők iránt drámaian megnövekedett kereslet és a megfelelő színvonal biztosítása érdekében a 2016-ban Forliban tartott *Conference on Human Rights* konferenciát követően a Università di Bologna és a University of Geneva közösen, kísérleti jelleggel úgynevezett humanitáriustolmács-képzést indított. A képzés során tudatosítják a résztvevőkben a tolmács sajátos szerepét – egy kétnyelvű személy nem feltétlenül tolmács –, illetve kulturális ismereteket, társalgási dinamikát, szakmai etikát, konzekutív tolmácsolási készségeket, olasz és európai uniós nemzetközi védelmet érintő eljárásokkal kapcsolatos ismereteket, olasz nyelvet (ideértve a beszélt nyelvi és speciális regiszterbeli nyelvhasználatot), valamint terminológiát oktatnak számukra. A kurzus kétnapos személyes elméleti képzéssel és gyakorlóközösség kialakításával kezdődött. Ezt követően létrejött egy online virtuális platform, ahol tutorok segítségével folyt az oktatás.

A kurzus 2017. június 30-tól október 27-ig tartott négy oktató és 12 tolmács részvételével. A kurzuson résztvevő tolmácsok által beszélt nyelvek között megtalálható volt az arab, a bambara, a pidzsin angol, a hindi, az igbo, a pandzsabi, az urdu, a yoruba, a francia, az angol, az orosz és a spanyol. A kurzust megelőzően egy felmérés keretében megkérdezték a résztvevőket a humanitárius tolmácsolás során tapasztalt speciális nehézségekről. A válaszok alapján az alábbiak jelentik a legnagyobb kihívást menekültek számára történő tolmácsolás során: az írástudatlanság, nyelvi közvetítők eltérő nemi szerepek miatti elutasítása, a menekültek bizonytalan személyes adatai, a kihallgatáshoz hasonló helyzet, a tragikus történetek.

A kurzus végén a résztvevők között elkészített kurzusértékelésre adott válaszok alapján kiderült, hogy leginkább az olasz értési és beszédképességük, a jegyzetelési képességük, valamint a nemzetközi menekültvédelemhez kapcsolódó jogi és terminológiai ismereteik fejlődtek, ugyanakkor szívesen vennének részt további személyes és más formájú képzésben is. A szervezők a jövőben tervezik, hogy konferenciák keretében felhívják a figyelmet a kölcsönös megértés és bizalom jelentőségére a nyelvi közvetítés során, valamint hasonló alapkursusokat szerveznek további helyi menekültügyi hatóságok számára is.

A második előadó, Karim Bouarar, a Vöröskereszt nyugalmazott vezető arab lektora és tolmácsa, a genfi Egyetem oktatója *Legal interpreting between the booth and the prison cell: International Committee of the Red Cross, a perspective* címmel tartott előadást, amelynek első felében a Vöröskereszt tolmácsok toborzása során tapasztalt nehézségeiről beszélt. Kik és miért dolgoznának szívesen tolmácsként a Vöröskereszt számára? Olyanok, akiket érdekel a humanitárius munka, a veszélyes küldetés, esetleg a magas fizetés? A toborzás során a Vöröskeresztnek egyéb szempontokat is figyelembe kell vennie: bizonyos területeken csak fehérek, máshol csak muzulmánok tolmácsolhatnak, vagy bárki, helyiek kivételével. A történelmi örökségből következő nemzetközi jogi szabályozás miatt pedig egyes érintett területeken nem dolgozhatnak tolmácsként angol, amerikai vagy német állampolgárok. A legnagyobb hiány az olyan „egzotikus” nyelveket beszélők körében tapasztalható – a teljesség igénye nélkül –, mint az

amhara, az arab, a fárszi, a khmer, a pastu, a szomáliai, a tamil, a thai, a török stb. Fontos, hogy legalább két nyelvet ismerjen nagyon magas szinten a tolmács, ezek közül az egyik lehetőleg az angol vagy a francia legyen. A tolmácsnak jól kell ismernie a nemzetközi szervezetet, amelyet képvisel; nemzetközi büntetőjogi, emberjogi és menekültjogi ismeretekkel kell rendelkeznie. Mindezekon kívül fontos, hogy tisztában legyen a helyi kulturális adottságokkal, hagyományokkal és vallási hiedelmekkel is. A tolmácsnak gyakran gyanakvással is szembe kell néznie, hiszen a személyek, akik részére tolmácsol, nem bíznak benne, vagy az általa képviselt szervezetben sem. Fentiekből következően a nemzetközi szervezetek folyamatos képzési lehetőségeket és kedvező anyagi eltelételezést biztosítanak a képesített tolmácsok számára.

Az előadás második részében az előadó megosztotta hallgatóival személyes tapasztalatait, amikor háború sújtotta övezetben, elviselhetetlen hőségben, zajban, porban, katonai repülőgépeken, iszonyatos körülmények között kellett dolgoznia, miközben gyakran irányában megnyilvánuló agressziót vagy egyéb bántó viselkedést is el kellett viselnie.

A következő előadó, Dimitra Stafilia, a PEEMPIP (Panhellenic Association of Professional Translators) elnöke *The Greek refugee crisis: A linguistic stress test* címmel tartott előadást. Az előadó először statisztikai adatok alapján mutatta be a Görögországot érintő menekültválság mértékét. 2015-re 857 000 menekült érkezett Görögországba, ami a teljes görög népesség egytizedét teszi ki. 2016-ban további 172 000 menekült érkezett a tengeren keresztül. 2018 januárjában több mint 45 000 menekült rekedt az országban. Közülük 39 500 fő kérelmezte a menekültstátuszt, az erre vonatkozó elsőfokú meghallgatások a 2018. január 31-e utáni időszakban várhatóak. A menekültek többsége Irakból, Szíriából, Pakisztánból és Afganisztánból érkezik. A Görögországba érkező menekültáradat speciális feladat elé állította a nyelvi közvetítőket is. Elterjedt gyakorlat, hogy maguk a menekültek vagy önkéntesek látják el tolmácsolási feladatokat. A tolmácsolási munkák teljesítésével egyetlen ügynökséget bíztak meg Görögországban. Az ügynökség azonban a nem megfelelő képzések, a nem igazolt képesítések és egyéb etikai visszásságok miatt nem tudta zökkenőmentesen ellátni feladatát. A fentiek ismeretében a PEEMPIP a *Solidarity Now* szervezettel közösen 2016-ban 96 órás kulturálisközvetítő-képzést indított 73 résztvevővel. A képzés során a résztvevők megismerkedtek az interkulturális közvetítés koncepciójával és módszereivel, fordítási és tolmácsolási ismereteket sajátítottak el, speciális görög nyelvfejlesztési képzésben részesültek, valamint gyakorlatot szereztek egészségügyi, hatósági (bíróági) és menekültstátuszi eljárásban való tolmácsolás során. A kurzus végén vizsgát tettek, és erről bizonyítványt kaptak.

A következő szekció első előadója, James Brannan, az Emberi Jogok Európai Bírósága vezető fordítója *Language assistance for communication with counsel – has the standard been raised?* címmel tartott előadást. Áttekintette a hatóságokkal való kommunikáció során az adott állam által nyújtandó nyelvi segítség szabályozási hátterét, azok alkalmazásáról szóló felméréseket és a további – egyelőre megoldatlan – feladatokat.

Elsőként az Emberi Jogok Európai Bírósága tisztességes tárgyalásra vonatkozó ítéletének 6. paragrafusának 3. bekezdését emelte ki. E szerint minden

büntetőjogi eljárásban elítélt személy részére biztosítani kell a megfelelő időtartamot és eszközöket ahhoz, hogy felkészülhessen saját jogi védelmére; térítésmentes jogi segítséggel védhesse magát; és mindehhez – amennyiben nem beszél az adott nyelvet – tolmács segítségét vehesse ingyen igénybe.

Az Európai Unió is szabályozza a büntetőeljárás során biztosítandó nyelvi segítségadást. A 2010/64/EU irányelv – a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog – meghatározza az egész EU-ra kiterjedően, hogy rendőri kihallgatáson ügyfél és ügyvéd közötti lényeges találkozások és valamennyi bírósági tárgyalás és bármely szükséges közbenső meghallgatás során költségmentes tolmácsolást (és fordítást) kell biztosítani a büntetőeljárás nyelvét nem beszélő vagy nem értő gyanúsítottak vagy vádlottak (sértettek) részére. Az eljárás során keletkező tolmácsolási és fordítási költségeket az eljáró hatóság által képviselt állam viseli.

Az említett irányelv 5. paragrafusa azt is előírja, hogy a tagállamok felelőssége létrehozni egy megfelelően képzett és független fordítókból és tolmácsokból álló nyilvántartást (regisztert), amelyhez a jogi képviselők és az érintett hatóságok hozzáférhetnek. A hatósági tolmácsok és fordítók kötelesek az eljárás során megismert információkat bizalmasan kezelni. Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége 2016. évi – a fent említett irányelv alkalmazásáról szóló – jelentése szerint egyes jogi rendszerekben a jogi képviselővel való kommunikáció csak korlátozott időtartamra és specifikus eljárásokban biztosított. Vannak olyan tagállamok, melyek vagy csak jogsegély keretében, vagy csak akkor garantálják a jogi képviselő és az általa képviselt személy közötti kommunikációt, ha a hatóságok vállalják az általuk kinevezett tolmács munkadíját. A jelentés rámutat arra, hogy ugyanazon tolmács megbízása a rendőri kihallgatások és a vádlott és védője közötti kommunikáció során érdekellentétet eredményezhet.

Előadása végén az előadó összefoglalta azokat a problémákat, amelyek a büntetőjogi eljárásban biztosított nyelvi közvetítés során megoldásra várnak. Többek között megemlítette, hogy a gyanúsítottakat/vádlottakat tájékoztatni kell a jogi képviselővel való kommunikációt biztosító jogukról, lehetővé kell tenni az ügyvédek számára is, hogy könnyedén találhassanak a védencükkel való kommunikációhoz tolmácsot, valamint képzések során kell felhívni az ügyvédek figyelmét a tolmács biztosítására vonatkozó formális eljárásról.

A következő előadó, Liisa Laakso-Tammisto, finnországi bírósági tolmács és hiteles fordító *Status and recognition of legal translators and interpreters: A reality check* címmel tartott előadást. Bevezetésként vázolta a finnországi fordítói és tolmács nyilvántartás (regiszter) gyakorlatát.

Finnországban évtizedek óta létezik hivatalos fordítói regiszter, melyet a nem régen létrehozott, de azóta folyamatosan bővülő tolmács regiszter egészít ki. Ugyanakkor léteznek nem hivatalos, de a rendőrségek, bíróságok, kereskedelmi szervezetek és cégek által nyilvántartott saját regiszterek. Noha léteznek a fordítók és tolmácsok működését szabályozó sztenderdek, többek között mint a jogi fordítás követelményeire vonatkozó, ISO/CD 20771, a tolmácsolásra vonatkozó, ISO/DIS 20228, vagy az egészségügyi tolmácsolásra vonatkozó, ISO/WD 21998, minőségirányítási rendszerek, a fordítók és tolmácsok mindenna-

pi működésük során sok megoldatlan problémával szembesülnek. A bíróságok sok esetben továbbra sem biztosítják a tolmácsok számára a tárgyalással kapcsolatos dokumentumokhoz való hozzáférést vagy az azokba való betekintést. A megbízók nincsenek tisztában a minőségi fordítási munkára fordított megfelelő idő mennyiségével. A legtöbb tolmács és fordító szabadúszóként dolgozik, ugyanakkor munkájuk anyagi ellentételezéssel való elismerése aránylag alacsony, csak úgy, mint társadalmi megítélésük. Mindazonáltal a hatósági fordítás és tolmácsolás nagyon összetett és sokoldalú kompetenciákat megkövetelő szakma, amit a felhasználókban szélesebb társadalmi körben tudatosítani kell. A szakma minőségi ellátása a szakemberek részéről pedig folyamatos kompetenciafejlesztést és képzésekben való részvételt tesz szükségessé.

A második szekció utolsó előadója, Michale Bailey, az ausztriai FMA (Financial Market Authority) fordítója *The market for legal translation in Austria: the financial markets supervision perspective* címmel tartott előadást. Elsőként röviden áttekintette az FMA banki, biztosítási és értékpapír felügyeleti tevékenységéből adódó fordítási és tolmácsolási igényeket.

Az FMA általános gyakorlata szerint szabadúszó hiteles fordítókat bízott meg fordítási feladatokkal, általában a legkedvezőbb munkadíjat kínáló személyt vagy irodát. 2014-ben azonban, amikor bevezették az SSM-t (Single Supervisory Mechanism), a megnövekedett és érzékeny tartalommal rendelkező szövegek fordítására egy főállású fordítót alkalmaztak. A fordító munkatárs a banki felügyeleti osztály integráns része, aki a többi dolgozó számára kötelező IT fejlesztő, könyvelői, felügyeleti eljárásról szóló, illetve EU-s és egyéb bankfelügyeleti szakemberek, jogászok által tartott kurzusokban is részt vesz.

Az ausztriai bankok és biztosító társaságok általános gyakorlata szerint az angol a kommunikáció nyelve. Ausztriára is jellemző, hogy bizonyos időszakokban – főleg olyan nyelvpárokban, melyekben nincsen fordító és tolmácsképzés – különösen megnövekszik az igény a hatósági fordítókra. Ausztriában egyébként a lehetséges utánpótlást három főiskolai és mesterszintű képzést nyújtó – bécsi, grazi és innsbrucki – Egyetem biztosítja. A felügyeleti jog jelenleg piaci rést képvisel az ausztriai fordítói piacon.

Az előadó – saját tapasztalata alapján – kifejtette, hogy az általa készített banki és biztosítási szövegek, mivel egy sztenderdizált eljárás részét képezik, alkalmasak CAT (számítógépes fordítói eszközökkel) való fordításra. Sőt bizonyos szövegek esetében a fordító a gépi fordítás által elkészített szöveget lektorálja. Az előadó által bemutatott fordító alkalmazás sajnálatos módon nem jellemző, és a belátható jövőben nem is várható, hogy az FMA új, belső állományú, teljes állású fordítókat alkalmazzon.

Az ausztriai egyéves banki felügyeletben érintett hatóságok jellemzően kétéves, nem megújítható szerződéseket kötnek fordítókkal. Ebből adódóan ugyanakkor szembe kell nézniük azzal, hogy egyes fordítók a kétéves szerződés lejárta előtt más – főállást biztosító – intézményekhez mennek dolgozni. Ugyanakkor a fordítók banki felügyeleti képzésének eredménye csak hosszabb időtartam után látható, így az erre fordított idő és pénz is csak később térül meg. A banki felügyeleti piacon a fordítók iránti igény továbbra is erősen ingadozik, de általános tendencia, hogy összességében nő.

A harmadik és egyben utolsó szekció első előadását Balogh Katalin és Heidi Salaets, a Leuveni Katolikus Egyetem két oktatója tartotta *Folitex: why it should take the place of the wiretap interpreter?* címmel. A két előadó az igazságügyi eljárásokban, a hatóságok által használt telefonos, elsősorban mobil, lehallgatások fordítására értelmezésére alkalmas szakemberek összetett feladattára és sajátos nyelvi, kulturális és igazságügyi készségeire és tudására hívta fel a figyelmet. Saját adataik alapján Belgiumban az igazságügyi szervek 2001-ben 537, míg 2011-ben 6671 telefonos lehallgatást készítettek, ami 12-szeres növekedést mutat tízéves időtartamban.

Hasonló adatigénylések az Európai Unió tagállamai között is jelentős számúak: 2008 és 2009 évben 19 EU-s tagállamban több mint 2 millió telefonos lehallgatási adatot igényeltek. Ugyanebben az évben, a 19 tagállam közül 12 tagállamban a mobiltelefonos lehallgatásokra vonatkozott a legtöbb kérelem. A megnövekedett igényre vonatkozó adatok ismertetése után az előadók az igazságügyi hatóságok munkáját elősegítő lehallgatási tolmácsok munkáját elemezték. Az esetekben titkosított lehallgatások feltörését követően a tolmács feladata a szöveg értelmezése. Ezt nehezíti, hogy kizárólag a szóban elhangzott szöveg vagy annak átirata áll a rendelkezésére. Ennek megfelelően a tolmács feladata az elhangzott szövegekben a nem verbális elemek azonosítása és értelmezése. Ezt követően – az időbeli korlátokra való tekintettel – a tolmács kiemeli a lényegi információt a szövegből, majd összefoglalja a rendőrség vagy bíróság számára.

Az értelmezési, kiemelési és összefoglalási folyamatot nehezíti, hogy a tolmács kizárólag az elhangzott szöveg alapján – metanyelvi és egyéb nem nyelvi elemek hiányában – dolgozik. Ráadásul az ilyen jellegű beszélgetések elsőrendű célja éppen az, hogy lehetőleg ne legyen bárki számára érthető. Fentiek ismeretében az előadók javasolják, hogy az ilyen jellegű megbízásokat teljesítő szakembereket – munkájuk komplexitására való tekintettel – egységesen FoLiTEX (Forensic Linguistic Tap Expert) igazságügyi lehallgatási nyelvi szakértőként ismerjék el. Jelenleg a Leuveni Katolikus Egyetemen folyik kísérleti jelleggel FoLiTEX-oktatás, amelynek során a résztvevők specializáció keretében kutatást végeznek autentikus lehallgatási anyagokon. A jövőre nézve fontos lenne a FoLiTEX önálló szakmai létjogosultságát elismerni, megerősíteni és ennek megfelelően képzéseket indítani.

Őket követte Irina Norton, az angliai APCI (Association of Police and Court Interpreters) alelnöke, aki *Joint training for police and interpreters in specific scenarios* címmel tartott előadást. Előadásában beszámolt az Egyesült Királyságban a rendőrök és tolmácsok számára első alkalommal rendezett közös oktatási napról. A szakmai napon a résztvevők megismerkedhettek a tolmácsolás etikájával, lehetőséget kaptak jól fizető hatósági tolmácsolási megbízások keresésére, valamint kimondottan tolmácsokat megcélzó stresszkezelési ötleteket kaptak. A továbbiakban az APCI hasonló szakmai napok szervezését tervezi, ezáltal elősegítve a folyamatos szakmai fejlődést, a specializációt, a felkészülést, valamint a szakmaiság megerősítését.

A harmadik szekció és egyben a konferencia utolsó előadását Liese Katschinka, az ISO sztenderd ausztriai projektvezetője, az EULITA korábbi elnöke

tartotta *An update on EULITA's project of an ISO standard on legal interpreting (DIS 20228)* címmel. Az előadó először ismertette a szabvány kidolgozására tett eddigi lépéseket. 2014-ben bízták meg az EULITA-t a szabvány kidolgozásával. A véglegesnek szánt tervezetet 2018. júniusában, Kínában mutatják be, majd azt követően szavaznak az elfogadásáról. Az előadó ezt követően vázolta a hatósági tolmácsolásra vonatkozó szabvány létjogosultságát. A hatósági tolmács nem azonos a hatósági fordítóval. A hatósági tolmács rendelkezik jogi, tolmácsolási, nyelvi, interkulturális, interperszonális és bizonyos műszaki kompetenciákkal is. Sajnálatos módon a hatósági tolmácsolás gyakorlata és a képzésre vonatkozó szabályok országonként jelentősen eltérnek, és a jelenlegi tendenciák alapján a szakmaiság hiánya a jellemző – elsősorban anyagi szempontok, a szükséges képzések hiánya és a nem képzett tolmácsok alkalmazásával járó veszélyek ignorálása miatt. A szabvány ugyanakkor lehetővé tenné a jogi szolgáltatást nyújtó résztvevők közti eredményes kommunikációt és az egymással szemben támasztott elvárások tisztázását.

A konferencián elhangzott előadások az EULITA honlapján megtekinthetők.